

Yayın Geliş Tarihi: 27.04.2022
Yayına Kabul Tarihi: 20.01.2023
Online Yayın Tarihi: 15.03.2023
http://dx.doi.org/10.16953/deusosbil.1109820

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Cilt: 25, Sayı: 1, Yıl: 2023 Sayfa: 204-226
E-ISSN: 1308-0911

Araştırma Makalesi

ENDÜLÜS EMEVÎ HALİFESİ III. ABDURRAHMAN'IN SIMANCAS YENİLGİSİ (939)

Orhun KÜSKÜ*

Öz

Endülüs Emevî Devleti'nin sekizinci hükümdarı ve ilk halifesi olan III. Abdurrahman, uzun süren iktidarının sağladığı avantajın yanında sergilediği üstün yönetim becerileri sayesinde İslâm ve Dünya tarihinde başarılı idareciler arasında yer almıştır. İktidarının başlangıcında karşılaştığı zorlukları uzunca uğraşlar sonrası bertaraf etmeyi başaran Endülüs Halifesi, İber Yarımadası'nın kuzeyindeki Hristiyan krallıklara karşı da aynı başarıyı göstermiştir. Lakin devletin gücüne güç katan ve hatta halifelik makamıyla gücünü perçinleyen Abdurrahman en-Nâsır'ın 939 yılında Simancas'ta León Kralı II. Ramiro'ya karşı kritik bir mağlubiyeti vardır. Saltanatının ilk otuz yılında merkezî bir yönetim modelini ortaya koymak için çabalayan en-Nâsır, bu uğurdaki uygulamaları sebebiyle özerkliklerine düşkün olan sınır bölgelerindeki yönetici soylu ailelerin öfkesini üzerine çekmiştir. Ayrıca halifenin Arapların ordu içindeki nüfuzlarını sınırlandırmak için önemli mevkilere Arap olmayan Slav kökenli kimseleri yerleştirmesi, Kurtuba Hilafetine karşı başka bir gayrimemnun grubun peyda olmasına yol açmıştır. Böylesi bir atmosferde Endülüs Emevî hükümdarının Hristiyanlar üzerine cihat çağrısıyla savaşa gitmesi, İslâm ordusunun çokluğunun anlamını yitirmesine ve neticede -Hristiyanların önceden hazırladığı hendeğin de etkisiyle- ağır bir yenilginin yaşanmasına sebep olmuştur. Bununla beraber Simancas bozgununun süreçleri ve Endülüs Emevîleri üzerindeki etkileri genel olarak tartışmalı olsa da III. Abdurrahman'ın siyasetinde kayda değer değişikliklerin meydana geldiği aşikârdır.

Anahtar Kelimeler: *Endülüs Emevî Devleti, III. Abdurrahman, Simancas, II. Ramiro.*

Bu makale için önerilen kaynak gösterimi (APA 6. Sürüm):

Küskü, O. (2023). Endülüs Emevî Halifesi III. Abdurrahman'ın Simancas Yenilgisi (939). *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25 (1), 204-226.

* Arş. Gör., KTO Karatay Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Tarih Bölümü, ORCID: 0000-0002-0200-4430, orhun.kusku@karatay.edu.tr.

Bu çalışma için etik kurul onayına ihtiyaç duyulmamıştır.

SIMANCAS DEFEAT OF ANDALUSIAN UMAYYAD CALIPH ABDURRAHMAN III (939)

Abstract

Abdurrahman III, who was the eighth ruler and first caliph of the Umayyad State of Andalusia, was among the successful rulers in the history of Islam and the World, thanks to his superior management skills as well as the advantage of his long-term reign. The Andalusian Caliph, who managed to overcome the difficulties which faced at the beginning of his power after a long struggle, showed the same success against the Christian kingdoms in the north of the Iberian Peninsula. However, Abdurrahman en-Nâsir, who strengthened the power of the state and even consolidated his power with the caliphate, had a critical defeat against León King Ramiro II in Simancas in 939. En-Nâsir, who tried to put forward a centralized management model in the first thirty years of his reign, drew the anger of the ruling noble families in the border regions, who were fond of their autonomy, due to his practices for this cause. In addition, the caliph's placement of people of non-Arab Slavic origin in important positions in order to limit the Arabs' influence in the army led to the emergence of another dissatisfied group against the Cordoban Caliphate. Andalusian Umayyad ruler's going to war with the call of jihad against the Christians in such an atmosphere caused the majority of the Islamic army to lose its meaning, and as a result - with the effect of the trench prepared by the Christians beforehand- a heavy defeat was experienced. Nevertheless, even though the processes of the Simancas debacle and its effects on the Andalusian Umayyads are generally controversial, it is obvious that significant changes occurred in Abdurrahman III's politics.

Keywords: *Umayyad State of Andalusia, Abdurrahman III, Simancas, Ramiro II.*

GİRİŞ

İber Yarımadası'nda yaklaşık sekiz asır süren Müslüman hâkimiyeti, Orta Çağ dünya tarihi genelinde ve İslâm Tarihi özelinde mühim bir yer teşkil etmektedir. Müslüman ordularının Cebelitarık Boğazı'nı 711 yılında geçerek başlattıkları bu hâkimiyet serüveni (The Chronicle of 754, 2011, ss. 106-107; Ibn Abd el-Hakem, 1858, ss. 18-21; Halife b. Hayyât, 2019, s. 258), 1492'de son buluncaya kadar tarihe damgasını vuran önemli siyasi, askerî, kültürel ve sosyoekonomik temelli hadiselerle konu olmuştur. Müslümanların Endülüs coğrafyasındaki (İbn Havkal, 2017, ss. 114-116) genişlemesinin ardından bahsi geçen olayların merkezinde yer alan bağımsız Endülüs Emevî Devleti (756-1031) ortaya çıkmıştır.

Emevî hanedanına mensup Abdurrahman b. Muâviye'nin (756-788) Abbâsîlerin başlattığı kıyımdan kaçarak Kuzey Afrika üzerinden ulaştığı İberya'da 756 yılında kurduğu Endülüs Emevî Devleti, uzun yıllar bölgede gücü elinde tutmayı başarmıştır (Ahbâr mecmû'a, 2012, ss. 73-79; İbnü'l-Kûtiyye, 2009, ss. 67-70). Bu süre zarfında Endülüs Emevîleri yarımada'nın bütününe hâkim olabilmek için fetih sonrası yarımada'nın kuzeyinde vücut bulan Vizigot

kalıntılarının oluşturduğu Hristiyan krallıklarla sürekli mücadele içinde olmuşlardır.

Endülüs Emevî iktidarında güçlü yöneticiler olduğu zamanlarda Hristiyan devletler birer vasal hâline getirilmiş ve hatta kendi aralarındaki ilişkilerde Kurtuba (Cordoba) idaresi söz sahibi olmuştur. Her ne kadar Hristiyan devletler başlangıçta Müslümanların üstünlüğünü kabul etseler de sonraki yıllarda Endülüs Emevîleri dâhilindeki karışıklıkların sebep olduğu zafiyetten istifade ederek sınır bölgelerindeki taarruzlarını sıklaştırmışlardır. Böylece giderek palazlanmalarıyla Müslümanlar için ciddi bir tehdit unsuru hâline gelmişlerdir.

Endülüs Emevî hükümdarlarından en meşhuru ve en kudretlisi olan Abdurrahman b. Muhammed (912-961) döneminde de kuzeydeki Hristiyan krallıklarla amansız mücadeleler süregelmiştir. Sınır bölgelerinde yerel gücü elinde tutanların isyanları ve zaman zaman Endülüs yönetimine karşı Hristiyan devletlerle iş birliği yapmaları, Kurtuba merkezli Müslüman idaresini zorlu çatışmaların içine sokmuştur. Bu mücadelelerin ekseriyetinde Müslümanlar galip durumda olmalarına karşın, Hristiyan topraklarında 939 yılında gerçekleşen Simancas (Alhandega/Hendek) Savaşı bunların dışında yer almaktadır.

Bu çalışmanın odak noktasında da Endülüs Emevîlerine en parlak devrini yaşatan III. Abdurrahman'ın tüm kazandığı zaferlere rağmen Simancas (Şent Menkeş)'ta Hristiyanlar karşısında almış olduğu yenilgi yer almaktadır. Bu doğrultuda araştırmada, Endülüs hükümdarının savaşa giden yolda izlediği politika çerçevesinde mağlubiyete zemin hazırlayan durumlar gözler önüne serilmeye çalışılacaktır. Böylelikle Endülüs'ün ilk halifesinin bu büyük çaptaki hezimetini açıklığa kavuşturulmaya çalışılacak ve ayrıca yenilginin doğurduğu sonuçlara göz atılacaktır.

HRİSTİYAN KRALLIKLARIN DURUMU

711 yılında Müslümanların İber Yarımadası'nda başlattıkları fetih hareketi neticesinde geriye kalan bazı Vizigot birlikleri, yarımada'nın kuzeybatısındaki Asturias (Aştüriş), Galicia (Cillikiye) adı verilen ulaşılmaz güç dağlık arazilere yerleştiler. Bu küçük bölgede direniş cephesi oluşturan Hristiyanlar, Pelayo (718-737) isimli bir aristokratın önderliğinde birleşerek 718 yılı civarında Asturias Düklüğü'nü (718-911) kurdular. Buna ek olarak Pelayo öncülüğünde başlayan bu küçük çaplı direniş, pek çok tarihçi tarafından yarımada'nın yeniden Hristiyanlar tarafından ele geçirilmesinin (*reconquista*) ilk aşaması olarak kabul edilmektedir. (Chronicle of Alfonso III, 2011, s. 134; Altamira, 1949, s. 101).

O zamanın Endülüs yöneticilerinin yarımada'nın uzak kuzey dağlık bölgelerinde otoritelerini sürdürmeye karşı büyük ölçüde ilgisiz kalmaları ve özellikle 730'lu ve 740'lı yıllardaki tüm güney İspanya'yı ve Kuzey Afrika'yı etkileyen Arap kabileleri ve Berberiler arasındaki isyanlar, ayrıca 748-753

yıllarında Berberilerin çoğunun kuzey sınırından göç etmesine sebep olan büyük kıtlık, yeni kurulan Hristiyan devletin lehine olan gelişmelerdi. Nitekim Pelayo ve ardılı döneminde savunma pozisyonunda olan Hristiyanlar, Müslüman cenahında yaşanan olaylar sebebiyle, devlet nizamını ilk defa teşkil eden kralları I. Alfonso (739-757) döneminde karşı saldırıya geçebildiler (Payne, I, 1973, ss. 32-33; O'Callaghan, 1983, ss. 98-100; Reilly, 2004, ss. 74-75; Taha, 2016, ss. 197-203).

Bununla birlikte 756 yılında Emevî I. Abdurrahman'ın Kurtuba'da iktidarı ele geçirmesi, yeni doğan Hristiyan krallığının daha da pekişmesini sağladı. Çünkü yeni Emîr'in otoritesini etkili bir şekilde yarımada'nın güney ve orta kesimleri ile Ebro Vadisi üzerinde yaygınlaştırması yirmi yıl kadar sürdü. Bu yüzden Asturias Krallığı ile Kurtuba Emevî Emîrliği arasında ciddi bir askerî çatışma sekizinci yüzyılın sonlarına doğru ancak gerçekleşti (Collins, 2006a, s. 276).

Dokuzuncu yüzyılın başlarında kuzey İspanya'da iki Hristiyan güç daha zuhur etti. Bunlardan ilki, Frankların kontrolünde olan Baskların bağımsızlıklarını ilan edip Pirenelere'nin güney batısındaki Pamplona (Benbülüne) merkezinde kurdukları Navarra (Nabârre) Krallığı'ydı. Neredeyse tüm yüzyıl boyunca bir taraftan hem Franklara hem Asturias Krallığı'na, diğer taraftan da Endülüs Emevî Devleti'ne karşı, sınır bölgesi kabilelerinden Benî Kasî ailesi ile evlilik bağıyla akrabalık kurarak ortak hareket etmişlerdi. Ne var ki Kurtuba idaresiyle Ebro Vadisi üzerinden girilen mücadelelerde çoğu kez başarısız oldular. X. yüzyılın ilk yıllarında Benî Kasî'nin zayıflaması ve 905 senesinde Pamplona'da hanedan değişikliğinin yaşanmasıyla söz konusu iş birliği ortadan kalktı (Payne, I, 1973, ss. 35-36; Collins, 2012, ss. 210-211; Kennedy, 2019, s. 77).

Diğer oluşum ise Frankların 785'te Gerona'yı (Cüründe) ve 801'de Barcelona'yı (Berşelüne) Müslümanlardan almalarından sonra nüfuzlu bazı bölge kontlarının Frankların dâhili sıkıntılarından yararlanarak bağımsızlıklarını ilan etmeleriyle ortaya çıkan Barcelona (Katalonya) Kontluğu'ydu. Frank Devleti, sekizinci yüzyılın ortalarından itibaren Pirenelere boyunca Müslüman akınlarına karşı koyabilmek için *limes hispanicus* (Marca Hispanica/İspanya sınırı) ismiyle nitelendirilen bir yapılanmayı organize etti ve Müslümanlardan geri aldığı şehirleri tampon bölge amacıyla kendisine bağlı kontlara verdi. Böylece daha önce Müslümanlar tarafından ele geçirilen şehirlere, Fransa'nın güneyinde kalan Septimania (Sebtimâniye) bölgesindeki ahaliyi yerleştirerek güçlü bir savunma merkezi meydana getirmeyi hedefledi (O'Callaghan, 1983, s. 106; Reilly, 2004, ss. 77-78).

Onuncu yüzyıla gelindiğindeyse Hristiyan krallıklara bir yenisi daha eklendi. Başlangıçta Asturias'a bağlı bir kontluk olan Kastilya (Kaştâle), Fernán González (930-970) idaresinde bağımsızlığa kavuştu. Adını bulunduğu bölgedeki kalelerin çokluğundan alan Kastilya'nın (kaleler diyarı) yönetim merkezi 884'te kurulan Burgos (Burguş) şehriydi. Bu kaleler, III. Alfonso (866-910) zamanında krallığın doğu sınırına Müslüman akınlarını engellemek amacıyla León (Liyûn) ile

Navarra arasında inşa edilmişti. Bu krallık ilerleyen yıllarda Hristiyan İspanya'nın en büyük siyasi gücü hâline gelecekti (Collins, 1995, s. 231; Haccî, 2017, s. 358).

Böylelikle İber Yarımadası'ndaki İslâm fethi sonrası Müslümanların iç karışıklıklarla uğraşması yarımada'nın kuzeyindeki Hristiyan birliklerin siyasi teşkilatlanmalarını tamamlamalarına imkân sağlamıştır. Bu durumun neticesinde İspanya üzerindeki hâkimiyet mücadelesi kuzeyde Hristiyanlar, güneyde ise Müslümanlar şeklinde ikiye ayrılmıştır (Özdemir, 2016, s. 82). Esasen denilebilir ki Hristiyan devletlerin elde ettikleri kazanımlar, askerî yeteneklerinden ziyade güneydeki Müslümanların kendi içlerindeki keşmekeş yapıdan kaynaklıydı. Nitekim Endülüs Emevî hükümdarlarının en muktedirlerinden III. Abdurrahman, iktidara geldikten sonra devletin sınırları içindeki kargaşayı bastırmasını müteakip Asturias-León ve Pamplona-Navarra krallıklarını dize getirmesi çok uzun sürmedi.

ABDURRAHMAN EN-NÂSİR'İN (912-961) SIMANCAS SAVAŞI'NA KADAR HRİSTİYAN KRALLIKLARA KARŞI İZLEDİĞİ POLİTİKA

Endülüs Emevî Devleti, dokuzuncu yüzyılın son çeyreği ile onuncu yüzyılın başlarında şiddetli bir siyasi ve askerî kriz döneminden geçmişti. Yarımada'nın dört bir yanında yerel yönetimlerin merkezî otoriteden bağımsız olarak hareket etmesi sonucunda meydana gelen kargaşa ortamı devleti parçalanmanın eşiğine getirirken, aynı zamanda kuzeydeki Hristiyan krallıkların güney yönündeki akınları ve Akdeniz üzerinde yayılcı bir politika güden Fâtımîlerin ortaya çıkışı Endülüs Emevî Devleti'ni bir hayli zora sokmuştu. Ancak tüm bu çetin mücadele ortamında 912 yılında başa geçen Abdurrahman b. Muhammed, göstermiş olduğu dirayetli yönetim sayesinde devlete birlik ve nizami getirmeye muvaffak olmuştur.

İktidara geldiğinde henüz yirmili yaşlarının başında olan III. Abdurrahman, Endülüs genelinde dedesi ve selefi Emîr Abdullah (888-912) döneminden kalan ciddi zorluklarla yüzleşmek mecburiyetinde kaldı. Saltanatının ilk yılları itibarıyla farklı etnik kökenlerden başına buyruk hareket eden güç sahiplerinin ele geçirdiği bölgeler üzerindeki kontrolü geri kazanmak için epeyce çaba sarf etti. Ülkeyi sistemli ve gerçekçi bir şekilde huzura kavuşturmak için hem tüm isyancılara bağışlanma sözü verdi hem de muhalefete devam edenleri kesin bir şekilde cezalandırdı. Bununla birlikte Endülüs tarihi ana kaynaklarından müellifi meçhul *Ahbâr mecmû'a* isimli eserde belirtildiği (2012, s. 134) gibi Abdurrahman b. Muhammed kendisine isyan eden bütün düşmanlarının hakkından gelerek onların zapt ettiği toprakları ele geçirmeyi başardı.

Endülüs'te "*Halife*" unvanını ilk kez kullanarak (929) İslâm dünyasında, Abbâsî ve Fâtımî halifelerinden sonra dönemin üçüncü müstakil İslâm halifesi olma özelliğine sahip III. Abdurrahman (Makkarî, 1843, II, s. 147), güneyde otoritesini giderek artırmasıyla yönünü kuzeydeki Hristiyanlara çevirme fırsatı buldu. Hilafet makamının sunduğu prestij ve güç sayesinde verimli ve otoriter bir

devlet yönetim sisteminin meydana gelmesi, ülke dâhilindeki sıkıntıların giderilmesini ve ayrılıkçıların Kurtuba merkezli hükümete sadakatlerinin artmasını sağladı. Böylelikle yarımadaadaki esas düşman üzerine yoğunlaşma imkânı oluştu (Küskü, 2020, s. 124 vd.).

Diğer taraftan Abdurrahman b. Muhammed öncesi Endülüs'teki karmaşık koşullar, Hristiyan devletlerin kendilerini daha sağlam bir temel üzerine kurmalarına ve geliştirmelerine ortam hazırladı. Kuzeydoğuda, Barcelona Kontu Wifred (873-898) Karolenj İmparatorluğu'nun dağılmasından yararlanıp bilfiil bağımsızlığını kazanarak egemenlik sahasını birkaç Katalan şehrini kapsayacak şekilde genişletirken, daha batıda, I. Sancho Garcés (905-925) ile yeni bir hanedan yönetimine kavuşarak daha saldırgan bir politika takip etmeye başlayan Navarra Krallığı, hâkimiyet alanını Ebro Vadisi'ne kadar dayandırdı (O'Callaghan, 1983, ss. 114-115).

Bununla beraber Endülüs Emevîleri için asıl tehlike arz eden Asturias Krallığı idi. Zira IX. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Hristiyanlar, başlangıçta umutsuz bir hayatta kalma mücadelesi vermelerine rağmen, sonrasında Asturias Krallığı aracılığıyla daha geniş ve kapsamlı bir ideal ve hedef ortaya koydular. Buna göre Asturias kralları egemenliklerini meşrulaştırmak için kendilerini Vizigotların torunları ve vârisleri addederek onların bir zamanlar sahip oldukları bütün topraklar üzerinde hak sahibi olma iddiasıyla nüfuzlarını artırmaya uğraştılar. Bazı İspanyol kaynaklarında “*el Magno*” (Büyük) olarak adlandırılan III. Alfonso'nun (866-910) idaresinde, 893'te Zamora (Semmûre),¹ 899'da Simancas (Şent Menkeş), 900'de Toro ve sair muhitleri işgal ederek krallığın sınırlarını Duero Vadisi'ne kadar genişlettiler. Bu genişlemeye binaen III. Alfonso, selefleri arasında ilk olmak üzere, iktidarının sonlarında “*İmparator*” unvanıyla anılır oldu (Chronicle of Albelda, 1997, s. 57; Payne, 1, 1973, ss. 36-37; Smith, I, 1993, ss. 51-53; Fierro, 2021, s. 39).

Üstelik Endülüs'ün iç gâilelerle meşgul olması nedeniyle III. Alfonso zamanında görülen genişleme ve yeni yerleşim yerlerinin kurulması, 883 tarihli bir kronikte (Chronica prophetica, 2008), yakın zamanda yarımada İslâm'ın çökeceği ve topraklarının tamamının Alfonso liderliğindeki Hristiyanların hâkimiyetine geçerek eski Got krallığının yeniden ihya edileceği şeklinde aşırı iyimser bir tahmine yer verilmesine sebep olmuştur. Ne var ki bu tarihten yaklaşık yarım asır sonra gelecek halifelik dönemiyle Endülüs Emevî Devleti gücünün zirvesinde olacaktır.

III. Alfonso'nun uzun iktidarından sonra yerini bıraktığı I. Garcia (910-914) döneminde ise krallığın başkenti Oviedo'dan daha güneyde yer alan León'a

¹ Duero Nehri'nin kuzeyinde kalan bu şehir, León Krallığı için önemli bir ileri karakol görevi üstlendi ve Hristiyanlar buralardan Endülüs kontrolündeki arazilere sıklıkla saldırılarda bulundular. Bkz. İstahri, 2019, s. 46; Kennedy, 2019, s. 106.

taşındı ve böylece Asturias Krallığı “*León Krallığı*” adıyla anılmaya başlandı (Collins, 2012, s. 138; Haccî, 2017, s. 355). Kurtuba merkezli Emevî Emîrliği’nin içinde bulunduğu siyasi buhran ortamı ve askerî yönden zayıflık dönemi sayesinde, Asturias Krallığı sınırlarını bölgesel olarak genişletebildi ve hükümet merkezini hiç çekinmeden daha güneyde yer alan León’a aktarabildi. Dahası Endülüs dâhilindeki sıkıntılardan ötürü kuzeydeki Hristiyan krallığının arazilerine göç eden *Müsta‘ribler*² sayesinde sınır hattında demografik olarak güçlü hâle geldiler. Bu durumun doğal bir sonucu olarak da León kralları güney sınırındaki komşuları olan Müslüman şehirlerine doğru büyük çapta akınlar tertiplemeye başladılar (Reilly, 2004, s. 82-83; Collins, 2006b, s. 674).

Kısacası III. Abdurrahman döneminin hemen öncesine kadar Hristiyan krallıklar *reconquista* (Müslümanlardan geri alma) emelleri doğrultusunda İber Yarımadası’nın Duero ve Ebro nehirlerine kadarki kısmını ele geçirmişlerdi. Ayrıca Müslüman topraklarının tamamına yönelik genişleme gayretleri ve Endülüs dâhilinde çıkan isyanları desteklemeleri de yine bu hedef uğruna girilen eylemlerdi (Özdemir, 2016, s. 128; Şeyban, 2016, s. 78 vd.).

Öte yandan kuzeydeki Hristiyan krallıklara karşı yapılacak saldırıları yönetmek ve onların Müslüman topraklarına akınlarını engellemek amacıyla Endülüs’te, Sarakusta (Saragossa) merkezli Yukarı Sınır Bölgesi (*Sağrûla’lâ*), Tuleytula (Toledo) merkezli Orta Sınır Bölgesi (*Sağrûlevsat*) ve Mâride (Merida) merkezli Aşağı Sınır Bölgesi (*Sağrûlednâ*) isimlerinde üç tane sınır bölgesi (*sugûr*, tekil *sagr*) mevcuttu.³ Sınır bölgelerinin idaresi, sekizinci yüzyıldan on birinci yüzyıla ve hatta sonrasına kadar, bu bölgelerdeki kilit noktalarda yer alan müstahkem mevkiilerin birçoğunu elinde tutmayı ve kendilerine Emevî hanedanı karşısında güçlü bir pozisyon oluşturmayı başaran soylu ailelere aitti. (Kennedy, 2006a, ss. 265-266; Vilá, 2016, ss. 378-383). III. Abdurrahman döneminin başlangıcında, Aşağı Sınır’daki Batalyevs’ta (Badajoz) ve Endülüs’ün batı kısmının çoğunda *Müvelled*⁴ İbn Mervân el-Cillîkî ve torunları, Orta Sınır’daki eski Vizigot başkenti Tuleytula (Toledo) ve civarında şehrin elit tabakasındaki yerli müvelledler ve Yukarı Sınır’daki Sarakusta’da Arap Benî Tüçibî, Tutîle’de (Tudela) ise müvelled Benî Kasî gibi kabileler güç sahibiydiler (Kennedy, 2006b, s. 647).

Bu sınır bölgelerindeki nüfuzlu ailelerin bazen Hristiyanlarla çıkar ilişkisine girmesi bazen de Kurtuba’dan bağımsız bir şekilde tavrı takınması durumlarına karşı Halife Abdurrahman en-Nâsır, söz konusu sınır hatlarını merkeze bağlamak ve yerel yönetimlerin Hristiyan krallıklarla bağıni kesmek için

² Araplaşmış manasında, İslâm etkisinde kalan yerli Hristiyanlar için kullanılan bir terim.

³ Bu bölgelerin coğrafi sınırları için bkz. *Ebü’l-Fidâ Coğrafiyası (Takvimü’l-Büldan)*, 2017, ss. 159-169.

⁴ “İslâm üzere doğmuş” anlamında, Endülüs’te fetih sonrası Müslüman olanların soyundan gelen kimseler için kullanılan bir terim.

asiler üzerine sık sık seferler düzenledi. Saltanatının yaklaşık ilk yirmi yılı Endülüs'te birliği yeniden tesis etmek ve devletin merkezî gücünü ülke genelinde kabul ettirmekle geçti. Onun takdire şayan mücadelesi neticesinde Kurtuba Emîrliği Endülüs üzerinde tek otorite hâline geldi (Watt & Cachia, 2015, ss. 45-46). Hakikaten de bu seferler sayesinde 924'te Benî Kasî, 928'te İbn Hafsun, 930'da Benî Mervân, 932'de Tuleytula halkı itaat altına alındı. Böylelikle Aşağı Sınır ve Orta Sınır bölgeleri asilerden arındırıldı (Altamira, 1922, s. 421; Collins, 2012, s. 171).

Mamafih bir yandan sınır bölgelerindeki valilerin dizginlerini eline almaya uğraşan III. Abdurrahman, diğer taraftan Müslümanlara karşı ittifak oluşturan kuzey İspanya'daki Hristiyan krallıklar üzerine de gitmeyi ihmal etmedi. Endülüs'teki karışıklıklardan istifade ederek akınlarını sıkılaştıran Hristiyanlar, onuncu yüzyıl itibarıyla Abdurrahman en-Nâsır şahsında güç kazanan Müslümanların fetihten bu yana gösterdikleri en ciddi askerî meydan okumalarıyla karşı karşıya kaldılar. Nitekim 920 yılında ordunun başında León bölgesine girerek Duero Vadisi'nin yukarısındaki Osmâ'yı alan Abdurrahman b. Muhammed, daha sonra Ebro Vadisi'ne yönelerek 26 Temmuz'da II. Ordone (914-924) ile müttefiki Navarra hükümdarı I. Sancho Garcés'in kuvvetlerini bozguna uğrattı (İbn Abdürabbih, 1971, ss. 87-88; Makkarî, 1843, II, s. 134). 924 senesinde bu kez Navarra'nın başşehri Pamplona üzerine giden Kurtuba Emîri, şehri zapt edip yüklü miktarda ganimetle geri döndü (İbn Abdürabbih, 1971, ss. 89-90; Makkarî, 1843, II, s. 135). Bundan sonraki yaklaşık on yıl boyunca kuzeydeki Hristiyan krallıklarla ilişkiler sükûnet evresine girdi. Bunun nedeni, 924 yılında ölen León Kralı II. Ordone sonrası krallıkta yaşanan iç çekişmelerin ve Navarra Krallığı'nın üst üste İslâm kuvvetleri tarafından tarumar edilmesinin her iki krallığı da güçsüz duruma düşürmesidir (Dozy, 2017, ss. 422-423; Altamira, 1922, s. 421).

Gelgelelim 931 yılında León tahtına çıkan II. Ramiro'nun (931-951) hükümler döneminde, Endülüs Emevî halifesinin Hristiyan krallıklar üzerindeki nüfuz genişlemesi durdu. Orta Çağ tarihçisi Roger Collins, bu durumu II. Ramiro'nun seleflerinden daha başarılı bir şekilde krallığın askerî ve siyasi hedeflerini sürdürmesine bağlamaktadır. Bu hedeflerden ilki, Duero Vadisi üzerinde León Krallığı'nın sınırlarını, yeni yerleşim bölgeleri oluşturarak ya da var olanları restore ederek güvence altına almaktır. İkincisi, Endülüs Emevîlerine karşı özellikle sınır bölgelerinde ortaya çıkan isyan gruplarını desteklemektir. Sonuncusu ise kraliyet ordularının veya sınırdaki soylular tarafından yetiştirilen birliklerin güneye yaptıkları ekonomik açıdan kıymetli bir dizi baskın faaliyetinin devam ettirilmesi (2006b, s. 676).

Bununla birlikte bu hedeflerin Endülüs Emevî Devleti'nin bütünlüğüne tehdit oluşturması, 929 yılında "*Emîrû'l-Mü'minîn*" unvanıyla halife ilan edilmesinden sonra gücünün zirvesinde olan III. Abdurrahman'ı zorlu bir mücadelenin içerisine sokmuştur. Yeni unvanının sağladığı meşruluğu arkasına

olarak hâkimiyetini yalnızca Kurtuba'dan idare edilen güney Endülüs'te değil, aynı zamanda kuzeydeki Hristiyan krallıklarına ve güneydeki Mağrip'e kadar genişletmek isteyen Abdurrahman en-Nâsır, 939 yılındaki Simancas yenilgisine kadar bizzat ordunun başında seferlere çıkarak amacı doğrultusunda kararlı bir şekilde hareket etmiştir.

SIMANCAS SAVAŞI

Savaşın Nedenleri

León'da başlayan II. Ramiro dönemi, İberya üzerindeki çatışma ortamını yeniden canlandırmıştı. Bunun sebebi, yukarıda daha önce bahsettiğimiz hedefler doğrultusunda, yeni León kralının savaş yanlısı bir tavır takınması ve bu yönde adımlar atmasıydı. Örneğin, iktidarının ikinci yılında isyankâr Tuleytula halkına yardım etmesi, 933'te Osma'da halifenin ordusunu mağlup etmesi ve en önemlisi 934'te Sarakusta valisi Muhammed b. Hâşim et-Tüçîbî ile yakınlık kurması Kurtuba ile León arasındaki gerginliği iyice tırmandırdı (Dozy, 2017, ss. 424-425; Altamira, 1922, s. 421; O'Callaghan, 1983, s. 122).

Endülüs halifesi Sarakusta'nın Hristiyanlardan yardım almasını engellemek maksadıyla 935'te II. Ramiro ile bir antlaşma imzaladı fakat León kralı daha sonra bu antlaşmayı bozarak et-Tüçîbî'ye desteğini sürdürdü. Dahası Sarakusta valisi kısa süre sonra León Krallığı'na tabi olduğunu ilan etti. Bilahare söz konusu ittifaka Navarra Krallığı da katıldı. Bunun üzerine Abdurrahman en-Nâsır, kuzeyde kendisine karşı oluşmuş ittifakı dağıtmak için 937 senesinde Sarakusta seferine çıktı. Sekiz aylık kuşatmanın ardından Sarakusta hâkimi Muhammed b. Hâşim et-Tüçîbî 23 Ağustos tarihinde teslim oldu ve barış müzakereleri Kasım ayına kadar sürdü. İbn Hayyân'ın kaydettiğine göre (aktaran Moreno, 1999, ss. 49-50), et-Tüçîbî 21 Kasım 937 tarihinde halifeyle herkesin huzurunda yemin ettiği “*teslimiyet*” antlaşması gereğince; Endülüs halifesinin otoritesini tanımak ve ona biat etmek, onun askerî seferlerine katılmak, Kurtuba'ya vergisini göndermek ve Hristiyanlarla herhangi bir ittifakı reddetmek gibi şartlara boyun eğmek zorunda kaldı. Bunun karşılığında ise kendi bölgesinde yaşamı boyunca tam yetkiye sahip olup kendi soyundan gelenlere de haklarını miras bırakma izni verildi. Bunun yanında ayrıca Endülüs Halifesi diğer isyancı şehirlere yaptığı gibi Sarakusta şehrinin surlarının yıkılmasını emretti (Fierro, 2021, ss. 81-82; DGBİT, 1988, 4, ss. 330-331).

Sarakusta'nın yeniden halifenin mutlak otoritesini tanımmasının ardından III. Abdurrahman, León kralının giderek artan tehdidine caydırıcı bir tepki vermenin gerekliliğini kavradı. Zira Hristiyanlar, III. Abdurrahman'ın dedesi Abdullah zamanından itibaren Duero Nehri'nin kuzey tarafında büyük bir özenle tahkim ettikleri ve çok sayıda iyi donanımlı garnizon birliklerinin bulunduğu Zamora ve Simancas gibi önemli şehirlere sahiplerdi. Bu şehirlere sürekli karşı kıyımın

savunmasız sakinlerine yağma ve talan akınları düzenliyorlardı. Bundan dolayı Halife Abdurrahman en-Nâsır, Duero Vadisi'ndeki Hristiyanların aktif askerî merkezini devirmek, sınır kalelerini yıkmak ve bir kez daha kuzeydeki komşularına hâkimiyetini kabul ettirmek için 939 (327) Haziranı'nda Simancas seferini tertiplede (Makkarî, 1843, II, s. 135).

Endülüs Halifesinin kuzey Hristiyan bölgesine bundan önce düzenlediği seferlerde amaç, anlaşıldığı kadarıyla ne yeni topraklar elde etmek ne de kuzeyin basit ve küçük yerleşimlerindeki ganimetlere ulaşmaktı. Abdurrahman en-Nâsır'ın asıl önemsedığı, Endülüs'ün mutlak hükümdarı ve halifesi olduğunu halka aleni bir şekilde göstermekti. Simancas seferini düzenlerken de benzer hissiyatla hareket eden Abdurrahman b. Muhammed gerek sınır bölgelerindeki yöneticilere gerekse de Müslümanların düşmanı konumundaki Hristiyan krallıklara arkasına aldığı dinî ideolojik gücü gösterebilmek için dönemin en görkemli ve kalabalık ordusunu bir araya getirdi. Esasen III. Abdurrahman gayrimüslimlere karşı halife unvanını almadan önce giriştiği savaşlarda da dinî materyalleri kullanmada mahirdi. Bu durumun pratiklerini, yukarıda evvelce bahsettiğimiz bir “*cihat*” harekâtı olarak tasavvur edilen ve gönüllü kazanmak için gönderilen birkaç mektupta seferin cihat niteliği ile bu sefere önderlik eden Emevî hükümdarının varlığının vurgulandığı 920 yılındaki Muez Savaşı'nda görebiliriz.

Simancas seferinin düzenlenmesinin bir diğer nedeni ise Santarem (Şenterîn) adlı sınır kalesinin valisi olan Ümeyye b. İshak el-Kureyşî isminde asi bir kabile reisidir. Bu kişi III. Abdurrahman'ın, işlediği bir hukuk suçundan dolayı 936 yılında idam edilen veziri Ahmed b. İshak'ın kardeşi idi. Ümeyye b. İshak kardeşinin akıbetini haber alır almaz bir avuç taraftarıyla birlikte León Kralı II. Ramiro'nun sarayına sığındı ve onun ordusuna Müslüman sınırının savunmasız noktalarını veya İslâm topraklarına en iyi şekilde saldırabileceği geçitleri göstererek rehberlik yaptı. Bununla birlikte Santarem kalesinin yönetimini bıraktığı adamlarından biri ayaklandı ve kalenin idaresini ele geçirerek Endülüs halifesine olup bitenleri haber vermek için bir elçi gönderdi. Ümeyye ise kendisini büyük bir nezaketle kabul eden müttefiki León Kralı'nın sarayına gitti ve II. Ramiro onu veziri olarak tayin etti. İşte bu durum Abdurrahman en-Nâsır'ın Simancas seferinin motivasyon kaynaklarından biriydi (İbnü'l-Esîr, 1991, s. 303; İbn Kesîr, 2017, XI, s. 5319; Makkarî, 1843, II, s. 136).

Ahbâr mecmû'a adlı eserde bu seferin detaylı bir hazırlık süreci olmasından ve çok sayıda askerî birliğin katılmasından dolayı “*gazvetü'l-kadr*” (her şeye gücü yeten sefer) olarak zikredilmesi (2012, s. 135), Simancas seferinin diğer seferler gibi sadece yıpratma saldırısı olmadığı, bilakis İslami değerleri ön plana çıkararak Hristiyan iktidarını Müslüman kudreti karşısında boyun eğdirmeye yönelik bir harekât olduğu şeklinde yorumlanmasına sebep olmuştur. Nitekim modern araştırmacılardan Fierro, Endülüs halifesinin seferini, Endülüs Emevî Emîri Abdullah'ın başkent Kurtuba dışındaki herhangi bir bölgeyi zar zor kontrol

ettiği zamanlarda, takipçilerini cihada davet eden ve kendisini mesih ve hatta peygambervari bir figür olarak takdim eden İbnü'l-Kıtt'ın (ö. 901), Hristiyan krallığının 893 yılında ele geçirdiği Zamora'ya (Semmûre) karşı cihat çağrısına benzetmektedir. Yaklaşık kırk yıl sonra dinî duygulara vurgu yaparak benzer bir çağrıda bulunan Halife III. Abdurrahman, Duero Vadisi üzerindeki bir diğer önemli Hristiyan şehri olan Simancas'a doğru cihat hareketi başlatmıştır (2011, s. 115).

Endülüs Halifesinin bu sefere bu kadar güçlü dinî anlam yüklemesinde etkili olan birkaç amil söz konusuydu. Bunlardan ilki, daha önce de bahsettiğimiz Emevî kabilesinin bir koluna mensup Ümeyye b. İshak el-Kureysî'nin başta Berberîler olmak üzere sınır nüfusunun dinî inançlarını ve beklentilerini istismar ederek açıkça Endülüs'te hükümdar olmayı hedeflemesine karşı çıkmaktı. Bir başka etken ise İslâm coğrafyasındaki diğer halifelere bir güç gösterisinde bulunmaktı. Endülüs Emevî yönetimi, İfrîkiye'de (Tunus) 909 yılında kurulan Şîî İsmâîlî hanedanı Fâtımîlerin Endülüs için hayati önem taşıyan Kuzey Afrika'daki bölgelere hem siyasi hem de ekonomik olarak genişleme tehditleriyle yüzleşmek zorunda kaldı. 929 yılından itibaren III. Abdurrahman'ın kendisi ve halefleri için “Halife” unvanını benimsemesi tam da bu yüzdendi. Ayrıca asıl mantıklı gerekçe doğu İslâm yurdundaki Sünnî Müslümanların lideri konumundaki Abbâsîlerin, İsmâîlîlerin bir kolu olan Karmatîler karşısında İslâm'ın kutsal yerlerini korumaktan aciz olmalarıydı. Nitekim Karmatîler 930 yılında Mekke'ye baskın düzenleyerek birçok Müslümanı öldürmenin yanında Kâbe'deki Hacerüleşved'i yanlarında götürdüklerinde (İbnü'l-Esîr, 1991, ss. 173-174; Mes'ûdî, 2018, s. 268) bu olay İslâm aleminde büyük bir yankı uyandırdı. İşte bu olumsuz durum Endülüs'ün hilafet iddiasını daha da güçlendirdi. Halife III. Abdurrahman, Abbâsîlerin güç kaybı yaşamasıyla sarsılan Sünnî İslâm dünyası liderliğine gerçekleştirdiği 939 Simancas seferiyle aday olduğunu bir noktada göstermiş oldu. Yani en-Nâsır'ın topladığı ordunun çapı ve gücü gayrimüslimlerle mücadelede liderliği göğüsleme niyetinin varlığına en büyük kanıtı.

Endülüs Halifesinin Yenilgisi

İbn Hayyân'ın Ahmed er-Râzî'den aktardığı malumata göre, Halife III. Abdurrahman 29 Ekim 938 (1 Muharrem 327) tarihinde o yılki yaz seferinin hedefi olarak kuzeyli Hristiyanları (Leónlular) belirledi. Buna binaen sefer hazırlıkları kapsamında vergileri artırdı ve Endülüs halkını toplamak için egemenliği altındaki hem yerleşiklere hem de kırsaldaki Berberî kabilelere kadar ulaştı. Onlara mektuplar göndererek kendi yanında savaşmaya (cihada) davet etti. Sefer hazırlıkları tamamlandıktan sonra batı sınırına veziri Ahmed b. Muhammed b. İlyas komutasında yanılıcı bir kuvvet göndererek Kurtuba'dan asıl ordunun başında Haziran ayında hareket eden Endülüs halifesi, davetine icabet edenlerle 12 Temmuz 939'da (21 Ramazan 327) Tuleytula'da (Toledo) buluştu ve buradaki kampta tam altı gün kaldı (Melville & Ubaydli, 2014, ss. 45-47).

Tuleytula'da halifenin ordusuna Veşka'nın (Huesca) efendisi Fürtûn b. Muhammed'in ve Yukarı Sınır Bölgesi'nin Muhammed b. Hâşim liderliğindeki Tüçîbî beylerinin birliklerinin eklenmesiyle, Halife hem insan hem de teçhizat yönünden oldukça güçlü bir ordu topladı. Kaynaklarda ordunun tüm ekipmanlarını ve silahlarını taşımak için çok sayıda yük hayvanına ihtiyaç duyulduğu belirtilmektedir. Ayrıca Endülüs kuvvetleri yaklaşık yüz bin olarak tahmin edilirken, modern araştırmacılar sayılarını on iki bin ile elli bin arasında vermektedirler (Fierro, 2011, ss. 112-113).

Bununla birlikte ana hedef görünürde günümüzün Valladolid (Beledü'l-Velîd) eyaletinin güneyindeki Simancas kalesiydi ya da en azından bu yer seferin ilk aşamasını temsil ediyordu. Bu mevki, yarımada'nın kuzeyine ulaşmak için gerekli olan bir geçiş güzergâhına sahip orta Duero Nehri'ni kontrol etmenin anahtarıydı. Ayrıca León ve Zamora'nın ileri ve öncü noktası olduğundan Hristiyanların güneye doğru ilerlediği bölgeydi. Bir kez fethedildiğinde veya yok edildiğinde, Müslümanlar için kuzeye doğru saldırı düzenlemek daha kolay bir şekilde gerçekleşebilecekti (Albarrán, 2018, s. 31). Dahası 893'te Hristiyanların eline geçen Zamora, sahip olduğu konumundan dolayı seferin pek tabii sonraki hedefini teşkil etmekteydi. Şehir, yeterince güçlendirildiğinde Hristiyanların kuzeydeki León bölgesine kadar güvence sağlamaktaydı. Diğer taraftan Müslümanların seferi başarılı olup şehri yeniden fethedebilselerdi o zaman sınırın bu bölgesini güvenli bir şekilde kontrol edebileceklerdi. Her iki şehrin stratejik önemi düşünüldüğünde Endülüs hükümdarının çıktığı seferin devletin güvenliği ve selameti için anlamı büyüktür.

Endülüs kuvvetleri 19 Temmuz (28 Ramazan) Cuma günü Tuleytula'dan hareket ettikten sonra Calatalifa'ya geldiler ve burada ertesi sabah 21 Temmuz'da (30 Ramazan) her yeri karanlıkla kaplayan bir güneş tutulması meydana geldi. Güneş tutulmasından dolayı yeni ayın gözükmemesi III. Abdurrahman ve ordusunun Ramazan ayını ancak -Kurtuba'dakilerin Şevval hilalini Pazartesi günü görmelerine rağmen- Salı günü (23 Temmuz / 2 Şevval) tamamlamalarına neden oldu. Bilahare en-Nâsır askerleriyle düşman topraklarını serbestçe dolaşarak birçok yeri işgal etti ve pek çok araziye yok ederek 26 Temmuz'a (5 Şevval) kadar faaliyetlerini sürdürdü. Olmedo'ya geldiklerinde şehrin sakinleri geride mallarını ve erzaklarını bırakarak şehri terk etmişlerdi. Müslümanlar iki gün burada kaldıktan sonra yine halkının önceden terk ettiği bir yer olan İşkar (Iscar) Kalesi'ne geldiler. Ardından ekinlerini yok edip şehrin görünümünü değiştirdikleri el-Kasreyn'e (Alcazarén) gittiler. Gittikleri yerlerdeki sakinlerin geçim kaynaklarını talan eden Müslüman kuvvetleri, Cega Nehri'nde biraz mola verdikten sonra 3 Ağustos (13 Şevval) Cumartesi günü Simancas'a oldukça yakın Portillo Kalesi'ne ulaştılar (bkz. Harita 1). (Melville & Ubaydli, 2014, s. 47).

Seferin hedef noktasına yaklaşıldığında, Sarakusta'nın yöneticisi Muhammed b. Hâşim öncü bir süvari müfrezesi ile ilerleyerek Simancas kalesi

yakınındaki Pisuerga Nehri'nin karşısında toplanmış düşmanla karşılaştı. İlk etapta düşmana karşı galip gelerek onları Simancas şehrinin kalesine çekilmeye zorladı. Fakat daha sonra Galicia, Kastilya ve Pamplona'dan gelen birliklerin II. Ramiro önderliğinde bir araya geldiği düşmanın yeni bir saldırı başlatması esnasında atından düşen Sarakusta valisi Hristiyanların eline geçti (6 Ağustos Salı / 16 Şevval). Onun yakalanması hem hükümdarı hem de Müslümanları derinden etkiledi ve güçlerini zedeledi (Melville & Ubaydli, 2014, ss. 47-49). Böylece Hristiyanlar, kalabalık Endülüs ordusunun nüfus yönünden üstünlüğünü açık alanda kullanmasını engellemeyi başardılar.

Bu olayın ertesi günü (7 Ağustos Çarşamba / 17 Şevval) Müslüman ordusu Simancas kalesinin kapılarını zorlamaya başladı. Bu arada Alava ve Kastilya gibi bölgelerden Hristiyanlara takviye birlikler geldi. Her iki grup arasındaki şiddetli çarpışmalar Cuma gününe kadar devam etti. Hristiyanlar, yenilme ihtimaliyle karşı karşıya kalana kadar Müslümanlara büyük bir metanet ve soğukkanlılıkla direndiler. Ancak daha sonra II. Ramiro, Müslümanların merkez kısmında zayıflık emaresi görüp birlikleriyle merkez üzerine yüklenmesi sonucu Endülüs birliklerini püskürttü. Hemen arkasından onları -savaşın adının da verildiği- savaş öncesinde düşmanın muhtemel kaçış güzergâhını tahmin ederek kazdırdığı çok derin bir hendeğe kadar geri çekilmeye mecbur bırakmasıyla ciddi bir mağlubiyet yaşandı. Hendeğin de etkisiyle tüm düzen ve disiplinin kaybolduğu bozgununda pek çok Müslüman hayatını kaybetti. Abdurrahman en-Nâsır ise kırk dokuz kişilik çok az sayıdaki askeriyle kampını ve içindeki şahsi eşyalarını bırakarak kaçmak zorunda kaldı. Allah'ın Müslümanları imtihan ettiği düşüncesine gark olan Endülüs Halifesi, savaş sonrası düşmanın takibi kısa kesmesiyle önce Medînetü'l-Ferec olarak da adlandırılan Vâdi'l-hicâre'ye (Guadalajara) daha sonra başkent Kurtuba'ya doğru yola çıktı (Melville & Ubaydli, 2014, s. 49).

Her ne kadar Mes'ûdî'nin savaşın gidişatı ve hendeklerin biçimlerine ilişkin tasviri önemli ölçüde değişiklik gösterse de (2004, ss. 62-63) Simancas Savaşı, Müslümanlar açısından kesin bir hezimetle sonuçlanmıştır. Kaynaklarda ordunun komutanı olan Necde dâhil kırk bin ile elli bin arasında Müslüman askerinin can verdiği ve pek çoğunun da esir edildiği ifade edilmektedir. Bununla birlikte savaş meydanından kaçanları kovalamak ve tam bir zafer elde etmek isteyen II. Ramiro'yu, kendisine iltica eden Ümeyye b. İshak'ın Müslümanların pusuru kurmuş olabileceği ve geride bıraktıkları ganimet ve hazinenin yeterli olacağı görüşüyle vazgeçirdiği kaydedilmektedir. Ayrıca Ümeyye'nin bir süre sonra halifenin affına sığınarak León sarayından kaçıp başkent Kurtuba'ya gittiği ve halife tarafından merhametle karşılandığı da zikredilmektedir (İbnü'l-Esîr, 1991, ss. 303-304; İbn Kesîr, 2017, XI, s. 5320; Makkarî, 1843, II, ss. 136-137).

Savaşın ikinci aşaması hususunda, Müslüman ve Hristiyan kaynakların verdikleri bilgilerin farklı versiyonlar içermesi nedeniyle tarihçiler arasında önemli bir tartışma mevcuttur. Bu tartışmanın konuları; "Hendek" ifadesinin nasıl

anlaşılması gerektiği, söz konusu savaşın yerinin neresi olduğu ve bu nedenle art arda iki muharebe (Simancas ve Alhandega/Hendek) mi yoksa sadece bir muharebe (Simancas) mi olduğu şeklindedir. Hollandalı şarkiyatçı Dozy ve onu takip eden tarihçiler, hendeği Salamanca'nın (Şelemenka) güneyindeki Tormes Nehri'nin kıyısındaki Alhandega isimli kasabaya yerleştirmektedirler (Dozy, 2017, s. 431; Lévi-Provençal, 1993, X, s. 648). Diğer pek çok tarihçi ise savaşta belirleyici bir rol üstlenen hendeğin yerini, III. Abdurrahman'ın ordusunun Simancas'ta bozguna uğradıktan sonra kaçarken Valladolid (Beledü'l-Velîd), Burgos (Burguş), Soria, Segovia (Şekûbiye) ve Guadalajara (Vâdi'l-hicâre) toprakları arasında takip ettiği rota üzerinde bir yere koymaktadır (bkz. Harita 1) (Albarrán, 2018, s. 32).

Hatta Maribel Fierro gibi bazı araştırmacılar kaynakları eleştirel bir şekilde gözden geçirerek bu ikinci karşılaşmanın varlığını sorgulamışlardır. Fierro'ya göre, Hz. Muhammed'in 627 yılında gerçekleşen ve İslâm tarihinde önemli bir yeri olan Hendek Gazvesi'nin, aralarında Emevî halifesinin atası Ebû Süfyân'ın da bulunduğu Mekke putperestlerine karşı kazandığı ünlü zaferlerinden biri olduğu unutulmamalıdır. Bu nedenle, Simancas yenilgisi III. Abdurrahman'ın Hendek'i olacağından, bu durum Kurtuba hükümdarına karşı bir propaganda aracı olabilirdi. Zira amaçlanan siyasi mesaj, tıpkı Ebû Süfyân'ın üç asır önceki mağlubiyeti gibi, Endülüs halifesinin yenilgiyi hak ettiğiydi. Bundan dolayı Simancas'taki yenilgiye verilen isim, halifeye karşı kullanılmak için seçilmiş olabilirdi. (2021, s. 83).

Savaşın Sonuçları

Kaynakların sürekli kendisinden övgüyle bahsettiği ve hatta “üstesinden gelemeyeceği hiçbir şeyle karşılaşmadığı” ifade edilen (İbnü'l-Kûtiyye, 2009, s. 140) Halife Abdurrahman en-Nâsir'in 939 yılında kendisine aşırı özgüvenle yola çıktığı Simancas seferi sonucunda almış olduğu yenilginin nedenleri merak konusudur. Bu konuda umumiyetle birkaç husus üzerinde durulmaktadır. Bunlardan ilki, III. Abdurrahman'ın öteden beri Arap soylularının ordu içerisindeki etkinliklerini bastırmaya yönelik takındığı tutumun, Araplar arasında halifeye karşı gizli bir düşmanlığın beslenmesine yol açmasıdır. Halifenin devlet nezdindeki en yüksek sivil ve askerî mevkilere Arap olmayanları getirme politikasını sürdürmesi, Endülüs toplum dinamiklerinin sarsılmasına sebep olmuştur. Endülüs, içerdiği çeşitli etnik kökenli gruplar arasında hassas bir dengeye sahip bir toplumdur. Araplar, Berberîler, Yeni Müslümanlar (Müvelledûn), Müsta'ribler, Yahudiler ve *Sakâlibe*⁵ gibi çok etnili bir yapıyı bünyesinde barındıran İberya'da farklı menfaatlere sahip toplulukların çatışması kaçınılmazdı. Bundan dolayı III. Abdurrahman'ın iktidara geldiğindeki ilk işi, Endülüs coğrafyasında birliği yeniden

⁵ Orta Çağ İslâm kaynaklarında çoğunlukla Slav kökenli köleleri tanımlamak için kullanılan terim. Ancak Bulgar Türkleri için kullanıldığı da kaynaklarda yer almaktadır. bkz. Ahmet bin Fazlân, 2020, 23-25. Ayrıca Endülüs Emevîlerinde orduda Araplara alternatif olarak kullanılan gruptur. Endülüs Emevîlerindeki ortaya çıkışlarıyla alakalı bkz. Özdemir, 2011, ss. 95-97.

kurmak ve Kurtuba idaresi altında bütün grupları birleştirmektir. Ne var ki Endülüs Emevî hükümdarının kurmaya çalıştığı düzende güçleri dengelemek adına giriştiği her eylem Arap aristokrasisi tarafından hoş karşılanmadı ve içten içe hükümdara karşı cephe almalarına neden oldu. İşte böyle bir ortamda Endülüs halifesinin Hristiyanlara karşı büyük bir sefer hazırlığına girişmesi ve ordunun komutasını yine soylu olmayan Sakâlibeye (Slavlar) mensup birine tevdi etmesi, Arapların maruz kaldıkları muamelelerin intikamı için bir fırsat oluşturdu. Yaklaşık 100 bin kişilik Arap, Berberî ve Sakâlibeden oluşan ordunun başına eski Arap veya Emevî mevlâsı⁶ olmayan Slav Necde b. Hüseyin el-Hîrî'nin getirilmesi, soylarıyla gurur duyan Arapların bir Slav komutanın emrinde olmaktansa yenilgiyi zafere tercih etmelerine ve böylece Endülüs ordusunun savaş meydanında büyük bir felaket yaşamasına sebep olmuştur. (Ahbâr mecmû'a, 2012, s. 135; Dozy, 2017, ss. 429-431; İmamüddin, 1990, s. 171).

İkincisi, sınır bölgesi valilerinin başkent Kurtuba'ya sadakatlerinin dönem dönem değişkenlik göstermesidir. Aslında Halifeye bağlılık duymayan birçok insanın hudut boyunca mevcudiyeti ne yeni ne de şaşırtıcı bir durumdur. Sınır bölgesi idarecilerinin özerkliklerini sınırlamaya, onları vergi ödemeye ve Kurtuba'dan düzenlenen seferlere katılmaya zorlamak için yapılan her türlü baskıya nasıl içerledikleri -et-Tüçibî örneğinde olduğu gibi- bilinen bir gerçektir. Bu tür hoşnutsuz unsurlar, kendi özerkliklerini güçlendirmek adına halifenin gücünü zayıflatma arzusuna pekâlâ sahip olabilirlerdi. Örneğin, Halife'nin kendisine Hristiyanlarla olan münasebetini kesmesini emrettiği zaman Calatayud'un (Kal'atüeyyûb) valisi Tüçibî beylerinden Mutarrif b. Münzir'in cevabındaki "*sağ elimi sol elimle nasıl keserim?*" ifadesi manidardır. Çünkü sınır bölgesi yöneticileri hayatta kalmak için "*iki elini*" (Müslüman ve Hristiyan) birden kullanmaya alışmışlardı, ama şimdi Halife tarafından bir eli diğerine tercih etmeye zorlanıyorlardı. Bu durum da Simancas Savaşı'nda olduğu gibi Endülüs Emevî Devleti için kötü sonuçların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Veşka valisi Fürtün b. Muhammed et-Tavîl'in savaş zamanındaki ihaneti, halifenin ordusunun Hristiyanlar karşısında ağır bir mağlubiyet yaşamasına zemin hazırlamıştır (Fierro, 2021, s. 81). III. Abdurrahman, Aşağı ve Orta Sınır'daki başıbozukluğu bölgelere kendisine yakın valileri yerleştirerek bertaraf edebilmişken, Yukarı Sınır Bölgesi'nde bunu gerçekleştiremedi ve bu başarısızlık Simancas'ta pek çok Müslüman kanının akmasına neden oldu.

Savaş alanından kaçtıktan sonra yakalanan Fürtün b. Muhammed, en-Nâsır tarafından gönderilen iki sadık hizmetli eşliğinde Kurtuba'ya götürüldü. Halife başkente vardığında Fürtün b. Muhammed ve diğer firariler -yaklaşık üç yüz kişilerin emri üzerine sarayın büyük kapısı Babü's-Sudda'nın önünde halka açık bir şekilde çarşıya gerildi. Halife ihanet edenlerin ölüm emrini verdiğinde iki tellal halka şu duyuruyu yaptı: "*İşte İslâmiyet'e ihanet edenlere verilen ceza! Halkına*

⁶ Arap olmayan Müslümanları tanımlamak için kullanılan terim.

ihanet eden ve cihat safları arasına nifak sokanların sonu” (DGBİT, 1988, 4, ss. 332-333). Bu halka açık infaz, halifenin kendisine itaatsizlik etmeye veya yönetimine meydan okumaya cüret edenlere karşı ne kadar ileri gidebileceğinin bir göstergesiydi. Zira halifenin hükümdarlık alametlerinin ve şahsi Kur’an nüshasının Hristiyanların eline geçmesi, “*en-Nâsır-Lidînillâh*” (Allah’ın dinine yardım eden) unvanını taşıyan ve Simancas’a güç gösterisi için sefere çıkan İslâm halifesi için küçük bir utanç sayılmazdı (Fierro, 2011, ss. 121-122).

Endülüslülere tarafından uzun süre “*Hendek Yılı*” olarak anılan bu yenilginin en büyük sonuçlarından birisi de Endülüs Emevî hükümdarının ölümüne değin bir daha orduya liderlik etmemesiydi. Halife III. Abdurrahman, Hristiyanlara karşı ardi arkası kesilmeyen savaşlarında her daim ordunun başında hareket ederdi. Ancak yirmi yılda on üç büyük sefer yapmış olan Endülüs Halifesi, bu yenilgiden sonra bizzat orduyu komuta etmekten kaçındı ve kendisini yaptırmakta olduğu Medînetüzzehrâ sarayının inşasına verdi. Buna rağmen yenilgiden gerekli dersleri çıkararak Endülüs hükümdarı, Müslüman birliklerini mutat olarak her savaş mevsiminde Hristiyan topraklarına göndermekten de geri durmadı (Ahbâr mecmû’a, 2012, ss. 135-136; Makkarî, 1843, II, s. 133).

Endülüs hükümdarının yakın zamanda inşasına başlanan saraya ve başkente çekilmesi yenilginin doğurduğu bir sonuç olarak değil, kendisini siyasetin merkezi ve simgesi hâline getirme çabası olarak görülmelidir. Yenilgi sonrası Kurtuba’dan yönlendirilen ve öncesinde dikkatlice planlanan akınlar, devletin kurucusu Abdurrahman ed-Dâhil’in Endülüs’e ayak basmasından önce hanedanla yakından bağlantılı, çoğu Emevî mevlâsı olan halifenin güvenini kazanmış kimseler tarafından yürütülmeye başladı. Halife Abdurrahman’ın yakın gözetimi altındaki bu kişiler, kontlarla ve Hristiyan krallarla uzun soluklu savaş deneyimine sahip sınırdaki garnizonların ve valilerin yardım ve rehberliğini aldılar. Savaşa yönelik bu yeni yaklaşım sonunda sınıra barışı getirdi ve Halife, León ve Navarra krallıklarındaki hanedan sıkıntıları sayesinde kendisinin yardımını arayan Hristiyanların iç işleyişlerine müdahale etme fırsatı yakaladı. Bu durum siyasi gücünün sınırlarını -bizzat ordunun başında seferlere çıkmasa bile- Kurtuba’dan ulaşabildiği her yere uzatabildiğini ve halifelik şahsında İber Yarımadası’ndaki siyasetin merkezinde olduğunu göstermektedir (Collins, 2012, s. 148; Ballestín, 2020, s. 50).

III. Abdurrahman’ın Simancas’ta almış olduğu yenilgi, Hristiyan bölgelerine saldırı politikasını değişikliğe uğrattı. Endülüs Emevî halifesi bundan böyle sınırların savunulması ve Hristiyan topraklarına düzenli olarak akınların icra edilmesi vazifelerini, güçlerini sürekli olarak kısıtlamaya çalıştığı farklı kökenlere sahip -ancak Kurtuba idaresi tarafından uygulanan siyasi kontrole karşı ortak bir isteksizlikle kuşanmış- yerel aristokratik ailelere devretti (Moreno, 1999, ss. 50-51; Kennedy, 2019, s. 111).

Endülüs hükümdarının Simancas yenilgisine kadar sınır bölgeleri üzerinde doğrudan bir kontrol dayatmayı amaçlayan politikası, zorunlu olarak dolaylı kontrolle yetinmeye dönüştü. Zira sınır bölgesi yöneticileri için Kurtuba ile Hristiyan krallıklar arasında kurdukları ittifak sarmalı, varlıklarının hayati ve ayrılmaz bir parçasıydı. Bunun yanı sıra, 939 sonrası Halife her yıl Kurtuba ziyaretleri sırasında onlara hediyeler göndererek ve muhteşem karşılama törenleri tertipleyerek toprakları üzerindeki yönetme haklarını yeniledi. III. Abdurrahman'ın halifelığının kalan yıllarında ve halefinin saltanatında ciddi isyanların olmaması, hilafet makamının ve yerel yönetimlerin merkezî kontrol ile yerel özerklik arasında kabul edilebilir bir denge konusunda kalıcı bir anlaşmaya ulaştıklarının en büyük işaretiydi (Fierro, 2011, s. 123).

Mamafih León kralı II. Ramiro'ya esir düşen Muhammed b. Hâşim için Halife uzunca bir süre uğraş verdi. Saray doktoru Yahudi Hasday b. Şaprut'u et-Tücbî'yi azat ettirmesi için León'a elçi olarak gönderdi. Hristiyan krallığının başkentinde yedi ay boyunca kalan elçi, görevinde başarılı oldu. Nihayetinde yapılan onca masraf ve sarf edilen çabalar sonuç verdi ve Muhammed b. Hâşim tutsak edildiği günden bu yana iki yıl, üç ay ve on sekiz gün geçtikten sonra 31 Ekim 941 (6 Safer 330) tarihinde Kurtuba'ya teslim edildi. Ayrıca aynı yıl içerisinde Simancas yenilgisinde savaş meydanında bırakmak zorunda kaldığı kişisel Kur'an'ını parça parça da olsa geri aldı. Kaynaklarda Kur'an el yazmasını düşman topraklarına götürerek tehlikeye maruz bıraktığından dolayı çok pişman olduğu ifade edilen halifenin onu geri alabilmek için büyük bir servet harcadığı kaydedilmektedir (Melville & Ubaydli, 2014, ss. 49-51; Zadeh, 2008, ss. 323-330).

León cephesinden savaş sonrasına bakıldığında II. Ramiro'nun bu zaferi iyi değerlendiremediği görülmektedir. Endülüs'e yönelik sürdürdüğü saldırgan politikanın meyvesini Simancas Savaşı'nda almış olmasına rağmen, dokuzuncu yüzyılda temelleri atılan ve Müslümanlara karşı tampon bölge görevine sahip olan Kastilya bölgesinin Fernán González önderliğinde giriştiği bağımsızlık mücadelesi, II. Ramiro'yu önemli ölçüde meşgul ederek sonraki süreçte Müslümanlara karşı üstünlük kurmasına engel oldu (Lane-Poole, 1903, s. 123; Dozy, 2017, s. 432; O'Callaghan, 1983, ss. 122-123). Ancak Simancas'taki Hristiyan zaferi, ilerleyen yıllarda Duero Nehri'nin oldukça güneyindeki Tormes Havza'sının (Salamanca civarı) Leónlular tarafından işgalini ve bölgeye yerleşimlerini mümkün kıldı (Glick, 1979, s. 90). Böylece II. Ramiro Müslümanlarla olan göreceli sınırı Duero Nehri'nin çok ötesine itti.

Öte yandan Endülüs halifesi bu felaketin intikamını alabilmek için komutanlarını arka arkaya seferlere göndermesiyle birçok zafer elde etti ve Hendek faciasında kaybedilen Müslümanların sayısından iki kat daha fazla Leónlu bu muharebeler sırasında öldürüldü. Bu seferler için 940 yılında Badajoz (Batalyevs) valisi Ahmed b. Ya'la'yı görevlendiren III. Abdurrahman, genel karargâh merkezini Tuleytula'dan yeniden inşa edip güçlendirdiği Medînetü Sâlim'e

(Medinaceli) aktararak Kastilya'ya karşı önemli bir savunma merkezi oluşturdu. Kısacası Müslümanlar León Krallığı üzerindeki üstünlüklerini kısa süre sonra yeniden kazandılar (İbnü'l-Esîr, 1991, s. 304; Makkarî, 1843, II, s. 137; DGBİT, 1988, 4, ss. 334-335; İmamüddin, 1990, s. 172).

SONUÇ

Kaynakların ekseriyetinde Endülüs toplum nazarında ehliyet ve liyakat vasıflarına layık olduğu belirtilen Abdurrahman en-Nâsır, devlet içinde sağladığı huzur ortamını halifelik unvanıyla taçlandırmış ve yeni unvanının sunduğu dinî argümanlar gereğince, İber Yarımadası'nın kuzeyindeki Hristiyan krallıklarla daimî surette mücadele içerisinde olmuştur. Saltanatının başlangıcından itibaren yılmaz bir azimle devlet düşmanlarına karşı gelen Abdurrahman b. Muhammed, kazandığı sayısız zaferle gerek Endülüs'teki asiler üzerinde gerekse de kuzeydeki Hristiyanlar üzerinde hâkimiyet kurmayı başarmıştır.

Ne var ki II. Ramiro'nun 931 yılında başlayan hükümranlılığıyla başarılı bir ivme yakalayan León Krallığı, güçlü Endülüs Halifesini epeyce meşgul etmiştir. II. Ramiro'nun müteceviz hareketleri ve Endülüs sınır valileri ile olan münasebeti, III. Abdurrahman'ın uzunca uğraşlar sonucunda devlet içinde elde ettiği kazanımları tehlikeye sokmuştur. Bundan dolayı ilk olarak 937 yılında León Krallığı'na tabiliğini ilan eden Sarakusta'nın yeniden itaat altına alınmasını hedefleyen en-Nâsır, akabinde León Kralı II. Ramiro'yu Endülüs Emevî Devleti için bir tehdit olmaktan çıkarmak adına büyük bir sefer hazırlığına girişmiştir. 939 yılında Simancas kalesi önünde gerçekleşen bu savaş, Endülüs Halifesinin ağır mağlubiyetiyle sonuçlanmıştır.

Başlangıçta birkaç günlük ön hazırlık mahiyetindeki küçük çaplı çarpışmalarla geçen savaşta, Müslüman ordusunun geri çekilmeye mecbur bırakılması ve savaşın kaderini belirleyen bir hendeğe düşmeleri sonucu yaşanan bozgun, Endülüs Hilafeti için hafife alınabilecek bir olay değildi. Zira gücünün zirvesinde olan ve Hristiyanlara karşı cihat çağrısıyla yola çıkan III. Abdurrahman'ın topladığı büyük çaptaki ordunun yenilgisi beklenmedik bir olaydı. Bu yenilginin sebepleri arasında Endülüs Emevî hükümdarının merkezileştirme politikası nedeniyle devleti tek bir noktadan idare etme ve tüm bölgeleri başkent Kurtuba'nın hâkimiyeti altında toplama çabasının bilhassa sınır bölgelerindeki mahallî idarelerin özerkliklerine zarar vermesinin payı vardır. Bundan dolayıdır ki Simancas Savaşı'nda Veşka valisinin ihaneti, söz konusu yerel güç sahiplerinin egemenliklerini kısıtlama anlayışına bir tepki olarak ortaya çıkmıştır.

Yenilgiye sebep olan bir diğer husus ise Arap aristokrasinin ordu içindeki üstünlüğünün Abdurrahman b. Muhammed tarafından törpülenmesi neticesinde Arapların küstürülmesidir. Endülüs Halifesi Araplara alternatif olarak devletin sivil ve askerî makamlarına Slavları (Sakâlibe) getirerek bir denge kurmaya çalışmıştı. Ancak Arapların ikinci plana düşmesiyle bu durum, halifeye karşı gizliden gizliye

bir düşmanlığa dönüştü. 939 yılındaki savaşta da ordunun başına Slav Necde'nin getirilmesi, Arapların savaş esnasında isteksiz davranmalarına ve çarpışmanın en şiddetli olduğu sırada da savaş meydanını ilk olarak onların terk etmesine neden oldu.

Bununla birlikte Simancas felaketinin Endülüs Halifesinin itibarı üzerindeki etkisi tartışmaya açıktır. Savaş sırasında kendi canının dahi tehlikeye girmesi ve şahsi eşyalarını geride bırakması mağlubiyetin ciddiyetini ortaya koysa da iktidarının yaklaşık ilk otuz yılında sağladığı mutlak otorite sayesinde devlet dâhilinde önemli bir sorunla karşılaşmadı. Hatta yenilgiye sebep olanların -başta Veşka valisi Fürtun b. Muhammed'in- cezalandırılması ve bunun teşhir edilmesi, Kurtuba yönetimine karşı muhalefet edebileceklere bir göz dağı niteliğindedir.

Bunun yanı sıra, Simancas yenilgisi III. Abdurrahman'ın kalan saltanat yıllarında bazı uygulamalarda değişikliklerin yaşanmasına neden olmuştur. Bunların başında kaynakların ittifak ettiği konu, Endülüs Halifesinin hilafet karizmasına yeni bir zarar gelmesini engellemek istemesidir. Bundan dolayı gerek ordu içinden gerek sınır bölgelerinden yeni bir ihanetle karşılaşma ihtimallerini ortadan kaldırmak için bir daha ordunun başında sefere çıkmamıştır. Lakin bu durum her savaş mevsiminde İslâm ordusunu kendisine yakın komutanları aracılığıyla Hristiyan toprakları üzerine sevk etmesine mâni olmamıştır.

Ayrıca III. Abdurrahman devrinin en büyük başarısızlığı olan Simancas Savaşı, yerel yönetimlerin özerkliklerini hiçbir zaman kaybetmeyeceğini de kesinleştirmiştir. Endülüs hükümdarı İberya'daki tüm toplum unsurlarını tek çatı altında toplama ve tek bir merkezden idare etme telakkisiyle özellikle sınır bölgelerindeki valilerin nüfuzlarını azaltma gayretindeydi. Fakat yenilginin de ortaya çıkardığı üzere sınır bölgesi yöneticilerinin yetkilerini tanıması elzemdi. Böylelikle bir nevi Kurtuba Emevî idaresi adına sınır valileri, Hristiyanlarla olan mücadeleyi devralarak kendi bölgelerinde tek söz sahibi konuma geldiler. Üstelik León Krallığı'nın Kastilya bölgesinin bağımsızlık nidalarıyla uğraşmak mecburiyetinde kalmasıyla Endülüs Emevîleri, sınır valilerinin etkili hamleleri neticesinde kısa sürede toparlanarak yeniden Hristiyan krallıklar üzerinde hegemonya kurmayı başardılar.

Yazar Katkı Oranları ve Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma tek yazarlı olup yazar katkısı yüzde yüzdür. Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

Ahmet bin Fazlân. (2020). *İbn Fazlân seyahatnâmesi* (Çev. R. Şeşen). İstanbul: Tarih Encümeni Yayınları.

Albarrán, J. (2018). Al-Andalus. F. G. Fitz & J. G. Monteiro (Ed.), *War in the Iberian Peninsula, 700–1600* içinde (ss. 1-35). New York: Routledge.

Altamira, R. (1922). The western caliphate. H. M. Gwatkin vd. (Ed.), *The Cambridge Medieval History Vol. III* içinde (ss. 409-442). New York: The Macmillan Company.

Altamira, R. (1949). *A history of Spain*. Philadelphia: George S. Ferguson Company.

Ballestín, X. (2020). Centralization and consolidation: the Cordoban Umayyads and the Amirids. M. Fierro (Ed.), *The Routledge Handbook of Muslim Iberia*, içinde (ss. 37-63). New York: Routledge.

Chronica prophetica. (2008). (Çev. K. B. Wolf) *Medieval Texts in Translation*. https://sites.google.com/site/canilup/chronica_prophetica (Erişim Tarihi: 29.03.2022).

Chronicle of Albelda. (1997). (Çev. K. B. Wolf). O. R. Constable (Ed.) *Medieval Iberia: readings from Christian, Muslim, and Jewish sources* içinde (ss. 56-61). Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Collins, R. (1995). *Early medieval Spain unity in diversity, 400-1000*. Hampshire: Macmillan Press.

Collins, R. (2006a). Spain: the northern kingdoms and the Basques, 711-910. R. McKitterick (Ed.), *The New Cambridge Medieval History 700-900, II* içinde (ss. 272-289). Cambridge: Cambridge University Press.

Collins, R. (2006b). The Spanish kingdoms. T. Reuter (Ed.), *The New Cambridge Medieval History 900-1024, III* içinde (ss. 670-691). Cambridge: Cambridge University Press.

Collins, R. (2012). *Caliphs and kings: Spain, 796–1031*. Chichester: Wiley-Blackwell.

Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi (DGBİT), 4. (1988). (H. D. Yıldız Ed.). İstanbul: Çağ Yayınları.

Dozy, R. (2017). *Spanish Islam: A history of the Moslems in Spain* (Çev. F. G. Stokes). New York: Routledge.

Ebü'l-Fidâ coğrafyası (takvimü'l-büldan) (Çev. R. Şeşen). (2017). İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Fierro, M. (2011). The battle of the ditch (al-Khandaq) of the Cordoban Caliph 'Abd al-Rahmān III. A. Q. Ahmad, B. Sadeghi & M. Bonner (Ed.), *The Islamic scholarly tradition studies in history, law, and thought in honor of Professor Michael Allan Cook* içinde (ss. 107-129). Leiden: Brill.

Fierro, M. (2021). *III. Abdurrahman ilk Kurtuba halifesi* (Çev. F. B. Kartal). İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları.

Glick, T. F. (1979). *Islamic and Christian Spain in the early middle ages*. New Jersey: Princeton University Press.

Haccî, A. A. (2017). *İslami fetihten Gırnata'nın düşüşüne kadar Endülü's tarihi (711-1492)* (Çev. K. Kınar). İstanbul: İlk Harf Yayınevi.

Halîfe b. Hayyât. (2019). *et-Târîh: ilk kronolojik İslam tarihi* (Çev. Ö. Sabuncu & M. Sabuncu). Ankara: Ankara Okulu Yayınları.

Ibn Abd el-Hakem. (1858). *Ibn Abd-El-Hakem's history of the conquest of Spain* (Çev. J. H. Jones). Goettingen: W. Fr. Kaestner.

İbn Abdürabbih. (1971). The historical arjüza of ibn 'Abd Rabbihi, a tenth-century Hispano-Arabic epic poem (Çev. J. T. Monroe). *Journal of the American Oriental Society*, 91 (1), 67-95. DOI: <https://doi.org/10.2307/600444>

İbnü'l-Esîr. (1991). *İslâm tarihi el-kâmil fi't-târîh tercümesi*, 8, (Çev. A. Ağırakça). İstanbul: Bahar Yayınları.

İbn Havkal. (2017). *10. asırda İslâm coğrafyası* (Çev. R. Şeşen). İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

İbn Kesîr. (2017). *el-Bidâye ve'n-nihâye (büyük İslâm tarihi)*, XI, (Çev. M. Keskin). İstanbul: Çağrı Yayınları.

İbnü'l-Kûtıyye. (2009). *Early Islamic Spain: the history of Ibn al-Qûfiya* (Çev. D. James). New York: Routledge.

İmamüddin, S. M. (1990). *Endülü's siyasi tarihi* (Çev. Y. Yazar). Ankara: Rehber Yayıncılık.

İstahri. (2019). *Ülkelerin yolları* (Çev. Murat Ağarı). İstanbul: Ayışığıkitapları.

Kennedy, H. (2006a). The Muslims in Europe. R. Mckitterick (Ed.), *The New Cambridge Medieval History 700-900, II* içinde (ss. 249-271). Cambridge: Cambridge University Press.

Kennedy, H. (2006b). Sicily and al-Andalus under Muslim rule. T. Reuter (Ed.), *The New Cambridge Medieval History 900-1024, III* içinde (ss. 670-691). Cambridge: Cambridge University Press.

Kennedy, H. (2019). *Endülü's: Müslüman İspanya ve Portekiz'in siyasi tarihi* (Çev. A. Demir). İstanbul: Dergah Yayınları.

Küskü, O. (2020). Doğu-Batı etkileşiminde Endülü's Emevî Devleti'nin idari yapısının gelişim süreci. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (5), 113-133.

Lane-Poole, S. (1903). *The Moors in Spain*. London: T. Fisher Unwin.

Lévi-Provençal, E. (1993). Simankas (Çev. Heyet). *MEB İslam Ansiklopedisi*, 10, 648. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Makkarî. (1843). *The history of the Mohammedan dynasties in Spain Vol. II* (Çev. P. de Gayangos). London: W. Hughes Allen and Company.

Melville, C. & Ubaydli, A. (2014). *Christians and Moors in Spain Vol. III: Arabic Sources (711-1501)*. Oxford: Liverpool University Press.

Mes'ûdî. (2004). *Murûc ez-zeheb (altın bozkırlar)* (Çev. A. Batur). İstanbul: Selenge Yayınları.

Mes'ûdî. (2018). *Kitâbü't-tenbih ve'l-işraf (coğrafya ve tarih)* (Çev. R. Şeşen). İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

Moreno, E. M. (1999). The creation of a medieval frontier: Islam and Christianity in the Iberian peninsula, eighth to eleventh centuries. D. Power & N. Standen (Ed.), *Frontiers in Question Eurasian Borderlands, 700-1700* içinde (ss. 32-54). New York: Palgrave Macmillan.

O'Callaghan, J. F. (1983). *A history of medieval Spain*. New York: Cornell University Press.

Özdemir, M. N. (2011). "Sakâlibe" unsuru ve İslâm dünyasına girişi -İslâm kaynaklarına göre-. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11 (1), 89-107.

Özdemir, M. (2016). *Endülüs Müslümanları (siyasî tarih)*. Ankara: TDV Yayınları.

Payne, S. G. (1973). *A history of Spain and Portugal, 1*. <https://libro.uca.edu/payne1/spainport1.htm> (Erişim Tarihi: 09.02.2022).

Reilly, B. F. (2004). *The medieval Spains*. Cambridge: Cambridge University Press.

Smith, C. (1993). *Christians and Moors in Spain Vol. I: AD 711-1150*. Warminster: Aris&Philips Ltd.

Şeyban, L. (2016). *Reconquista: Endülüs'te Müslüman-Hristiyan ilişkileri*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Taha, A. D. (2016). *The Muslim conquest and settlement of North Africa and Spain*. London: Routledge.

The Akhbar majmu'a: History of Early al-Andalus. (2012). (Çev. D. James). New York: Routledge.

The Chronicle of 754. (2011). (Çev. K. B. Wolf) *Conquerors and chroniclers of early medieval Spain* içinde (ss. 91-128). Liverpool: Liverpool University Press.

The Chronicle of Alfonso III. (2011). (Çev. K. B. Wolf) *Conquerors and chroniclers of early medieval Spain* içinde (ss. 129-143). Liverpool: Liverpool University Press.

Vilá, J. B. (2016). Considerations with respect to “al-Thaghr in al-Andalus” and the political-administrative division of Muslim Spain. M. Marín (Ed.), *The Formation of al-Andalus Part 1: History and Society* içinde (ss. 377-388). New York: Routledge.

Watt, W. M. & Cachia, P. (2015). *Endülüüs tarihi* (Çev. C. E. Adıgüzel & Q. Şükürov). İstanbul: Küre Yayınları.

Zadeh, T. (2008). From drops of blood: charisma and political legitimacy in the translatio of the 'Uthmānic Codex of al-Andalus. *Journal of Arabic Literature*, 39 (3), 321-346. DOI: <https://doi.org/10.1163/157006408X377165>

EKLER

EK 1: Simancas Seferi (939) Haritası

